

Voor de helft van de Nederlanders is de belangrijkste functie van het platteland niet langer de voedselproductie, maar ‘het bieden van rust, ruimte en recreatie’, zo bleek enkele jaren geleden uit een NIPO-enquête. Nu het traditionele agrarische beheer van de groene ruimte onder druk staat, is een visie op de betekenis van het landschap voor toeristen, recreanten en bewoners van belang. Het landschap is niet alleen decor voor vermaak, zoals vaak wordt gesuggereerd, maar ook zelf onderwerp van vrijetijdsbeleving. Wat betekent dit voor het landschapsontwerp? De werkgroep Landschap van het Nirov stelde deze vraag aan multidisciplinaire teams. Marlies Brinkhuijsen, Harma Horlings en Frank Stroeken analyseren de uitkomsten van de zes ontwerpssessies.

Rust, ruimte en recreatie

Het platteland als vrijetijdsbeleving

Vrije tijd is behalve cultuur, ook een economie geworden waar commercialisering, thematisering en spektakel het beeld lijken te bepalen. De vrijetijdswereld is een cultuur van consumeren geworden, waarbij de lat steeds hoger wordt gelegd. De overal zichtbare, toenemende aandacht voor verhalen, belevenissen en emoties vervult daarin een sleutelrol. Vrije tijd wordt steeds meer gezien als een middel om de eigen identiteit vorm te geven. Je bent wat je doet en beleeft en waar je bent geweest. Ook de betekenis van de groene ruimte blijft niet wat hij was. Het landschap wordt aangepast aan de veranderde wensen en behoeften, opgepoetst en als product aangeboden, hoe authentieker hoe beter. De associatie met pret en vermaak is snel gemaakt, maar vrijetijdsbeleving is veel complexer.

Vrijetijdsbeleving heeft een pluriform karakter. Het gaat om amusement, om het genieten van schoonheid, om informatie en leren, om de mogelijkheid te kunnen ontsnappen aan de alledaagse werkelijkheid en op te gaan in een andere wereld. Om dit voor verschillende mensen te kunnen bieden, is een grote diversiteit aan activiteiten, voorzieningen en omgevingen nodig. Dit betekent ook dat een plek of gebied tegelijkertijd meer betekenissen kan en zal hebben. Deze meervoudigheid van gebruik en betekenis is een belangrijke pijler van de ontwerpen. Authenticiteit blijkt geen werkbaar begrip. Het ‘enige echte’ verhaal bestaat niet of is niet bekend en dat geeft een zekere vrijheid. De vrijheid is benut om een keuze te maken uit de verschillende interpretaties en die te dramatiseren. De Hunebedden en het Eiland van Maurik laten verschillende oplossingen zien. Dat respect voor historisch erfgoed en illusie hand in hand kunnen gaan, toont de subtiele ingreep die het ontwerpteam in het Lanakerveld voorstelde. Door de ongerepte horizon zorgvuldig te ensceneren, blijven historische elementen in hun context bewaard en blijft de leegte voor de verbeelding bestaan.

De perspectiefwisseling van recreatief medegebruik naar recreatieve beleving als ontwerpuitgangspunt brengt nieuwe samenhangen aan het licht. Versnipperde recreatieve bestemmingen zijn overboord gezet en vervangen door een regionale aanpak. In plaats van recreatie als een vorm van onvermijdelijk medegebruik van natuur te zien, met de geijkte vogelkijkhut als karig resultaat, is het veel interessan-

ter om de vraag stellen hoe het gebied zo aantrekkelijk mogelijk kan zijn voor recreanten. De benadering op regionaal niveau laat ook zien hoe imago – een beeld dat als kapstok kan dienen voor allereerste voorzieningen en arrangementen – en identiteit – het levende complex van betekenissen die bewoners aan hun omgeving toekennen – zich tot elkaar kunnen verhouden. In Goeree Overflakkee bood een nieuwe interpretatie van oude lokale betekenissen de mogelijkheid om lokale identiteit en bovenregionaal imago in een dynamisch evenwicht met elkaar te verzoenen. Het is tijd om recreatie en vrije tijd niet langer af te doen als onvermijdelijk medegebruik dat afbreuk doet aan het landschap. Wanneer we de recreatieve betekenis van de groene ruimte serieus nemen en niet beschouwen als afzonderlijke voorzieningen die een plekje moeten krijgen in het landschap, kan recreatie sturend zijn in de landschapsontwikkeling.

Marlies Brinkhuijsen,
Harma Horlings en
Frank Stroeken
Respectievelijk Alterra,
H+N+S Landschapsarchitecten,
Royal Haskoning
marlies.brinkhuijsen@wur.nl,
h.horlings@hnsland.nl,
f.stroeken@royalhaskoning.com

*Meer informatie over dit project
'De Karavaan van verbeelding' is
te vinden op de website van het
Nirov: www.nirov.nl, onder de
kop groene ruimte en vervolgens
werkgroep landschap.*

Zorgvuldig ontwerpen

Vanuit belevingsperspectief nadenken over het landschap, verrijkt het ontwerp. Veel ontwerpers zijn terughoudend om de beleving van recreanten vergaand te sturen, maar registreren desalniettemin. Grenzen van gebieden worden ruimtelijk aangezet om het verschil tussen binnen en buiten herkenbaar en beleefbaar te maken. In plannen als de Rottemeren en de Kleine Hilpolders worden routes vormgegeven, Tracé, lengte- en dwarsprofiel, doorzichten en panorama’s worden zodanig ontworpen dat de manier waarop mensen het landschap ervaren, stelselmatig wordt beïnvloed. De ontwerper kan weer teruggrijpen op het, door het functionalisme haast vergeten, instrumentarium van de klassieke tuinkunst met zijn theatrale ensceneringen van routes en plekken. Ook in de éénentwintigste eeuw moeten alle zintuigen worden aangesproken om de bijzondere kwaliteiten van het landschap te ervaren. Ontwerpers bezitten de competenties om landschappen recreatief aantrekkelijker te maken, door deze zorgvuldig en tot in detail te ontwerpen. In de ontwerptraditie is een uitgebreid instrumentarium opgebouwd én beschikbaar, dat in de huidige context tot nieuwe landschappen kan leiden. >

Ontwerpteam
Marnix Tavenier (landschapsarchitect, MXT landschapsarchitectuur, Haarlem)
Ester van de Wiel (ontwerper publieke ruimte, Ester van de Wiel ontwerpen, Rotterdam)
Catherine Visser (architect, Daf Architecten, Rotterdam)
Jan Ensing (ecoloog, DCMR Milieudienst Rijnmond, Rotterdam)

Opdrachtgever
Gemeente Maastricht, contactpersoon Saskia Hendricks

Nirov Werkgroep Landschap
Michiel van Dongen (VROM, DG Ruimte, Den Haag)

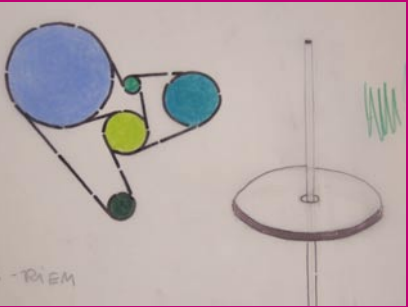
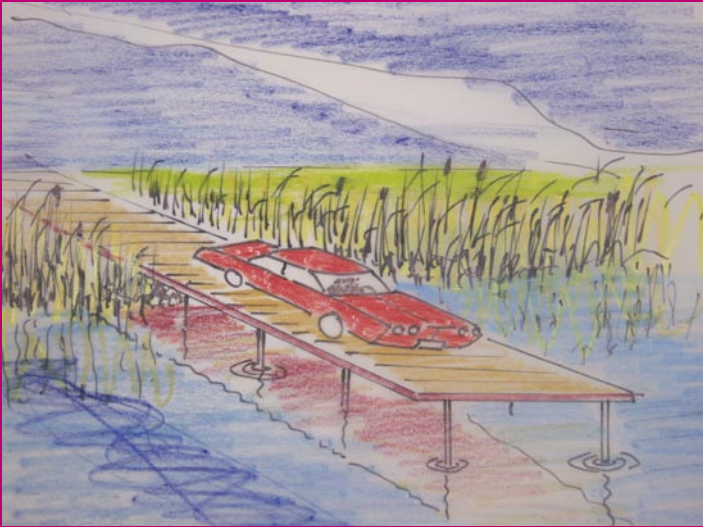
Wuivend koren™, Lanakerveld Maastricht
Het Lanakerveld lijkt platteland. Het ademt nog de sfeer van wuivend koren met klapprozen en korenbloemen. De realiteit bestaat echter uit bietenakkers, ingeklemd tussen woongebieden en bedrijventerreinen. Het gebied wordt ‘gebombardeerd’ met nieuwe plannen. Hierdoor zal de open ruimte afnemen terwijl tegelijkertijd de betekenis van het gebied als omgeving voor vrije tijd toeneemt. Omdat het landschap zich niet alleen laat lezen vanaf kaarten legde het ontwerpteam zijn belevenissen in het veld vast door middel van film. Het Lanakerveld is een informeel gebied met lokale betekenis: een glooiend landschap tussen de linies dat de sfeer van het verleden heeft, een plek waar je los komt van de stad. Het plan richt zich op het maken van de illusie van een programmaloos landschap. Geen *trademark* landschap maar ‘leegte’, een gebied dat ruimte biedt voor verbeelding en activiteiten. Allereerst wordt een demarcatielijn getrokken: binnen de lijn ligt het arcadische landschap van het Lanakerveld, buiten de lijn kunnen nieuwe ontwikkelingen plaatsvinden. Vervolgens is een route ontworpen die op subtiële wijze de opeenvolgende evenementen met elkaar verbindt. Het diepste punt van het dal wordt verder verdiept. Hierdoor kunnen nieuwe ontwikkelingen in de schaduw van de kim ontstaan terwijl de horizon leeg blijft.

Ontwerpteam
Florian Boer (stedenbouwkundige, Scape, Rotterdam)
Richard Colombijn (stedenbouwkundige, VHP, Rotterdam)
Leo Pols (stedenbouwkundige, Ruimtelijk Planbureau, Den Haag)
Vincent Kuypers (stadsecoloog, Alterra, Wageningen)

Opdrachtgever
Gemeente Rotterdam, contactpersoon Sander Klaassen

Nirov Werkgroep Landschap
Marlies Brinkhuijsen (Alterra, Wageningen)

Hoe rotter hoe beter, Regiopark Rottemeren
Het landschap rond de Rotte lijkt op kaart eenduidig: een reeks drooggemalen veenpolders met restanten bovenland langs een oude veenrivier. In werkelijkheid ontstaat hier geleidelijk een stedelijk diffuus gebied. Als antwoord op de oprukkende verstedelijking worden de grenzen van het Rottegebied opgerekt en helder begrensd tussen de oude linten. Daartussen wordt het landschap verdicht, gezoneerd en gedefinieerd als ‘reservelandschap’. Een vitaal onderdeel van een motor, de distributieriem, vormt de metafoor van het plan. Deze is vertaald in de ‘Rottering’, een traag slingerende Parklaan met een karakteristiek ruim profiel, dat de ruggengraat van het park vormt. De ring zet alles in beweging, letterlijk en figuurlijk. Het is de leidraad voor het ontwerp, cruciaal voor de beleving van dit regiopark, en het verbindt bovendien partijen. Als voorbeeld is de ring uitgewerkt vanuit het perspectief en de verlangens van de *autocruiser*, die met één hand aan het stuur met maximaal veertig kilometer per uur over de Rottering glijdt. Door dit ook te doen (al of niet vanaf die Rottering) vanuit het perspectief van de roeier, de wandelaar, de fietser, de vogelaar, de mijmeraar, de rolstoelroller en de *skater* ontstaat een reeks ‘kaarten’ van het regiopark vanuit al deze verlangens. Dit kan uiteindelijk leiden tot een afgewogen thematisering van het geheel. De thema’s verleiden en zijn het richtpunt voor de lange termijn.

Ontwerpteam
 Karen de Groot (landschapsarchitect, Amsterdam)
 Marlies Schot (theaterdecorontwerper, Groningen)
 Kristof van Assche (planoloog/antropoloog, WUR, Wageningen)
 Dorien Brunt (socioloog, WUR, Wageningen)
 Ronald Buiting (bosbouwkundige, Buiting Bosbeheer, Ter Steeg)

Opdrachtgever
 Beheergroep Hunebedden, contactpersoon Alexandra Mars
 (Drents Plateau/ROB)

Nirov Werkgroep Landschap
 Harma Horlings (H+N+S Landschapsarchitecten, Utrecht)

Fluistersteen en meer, Hunebedden D27 en D8 in Drenthe
 Over de vraag hoe de hunebedden aantrekkelijker kunnen worden voor een groter publiek, worden felle discussies gevoerd in Drenthe. Exemplarisch is de discussie rond hunebed D27. Het informatiecentrum ziet rust, mystiek, respect en sacraliteit als sleutelbegrippen voor de inrichting van de omgeving van het hunebed. Tegelijk wordt beoogd 100.000 bezoekers per jaar te trekken. Het grote aantal hunebedden in Drenthe creëert de vrijheid om de schijnbaar onoplosbare tegenstellingen en dilemma's te lijf te gaan. Er hoeft niet gekozen te worden voor één benadering en ook is het niet nodig elk hunebed alle mogelijke behoeftes en betekenissen te laten vervullen. Ieder hunebed kan een eigen, ander verhaal vertellen dat een eigen publiek met specifieke behoeften aanspreekt. Vier typen zijn ontwikkeld: de geënceneerde hunebedden (dramatisering van de context zodat een specifieke betekenis, verhaal, emotie of zienswijze wordt belicht); de verborgen hunebedden (het hunebed wordt toegedekt, paden en routes worden weggehaald en de locatie wordt op recreatieve kaarten verwijderd zodat toekomstige generaties over 100 jaar het hunebed opnieuw kunnen ontdekken); de dagelijkse hunebedden (deze hunebedden ontleen hun betekenis aan de vanzelfsprekende aanwezigheid in de dagelijkse omgeving) en de verdwenen hunebedden (een route, reizende manifestatie of cultureel evenement kan de verdwenen plekken deel laten uitmaken van het Drentse hunebeddenverhaal). Voor de hunebedden D27 en D8 zijn concrete voorstellen voor enscenering gedaan.

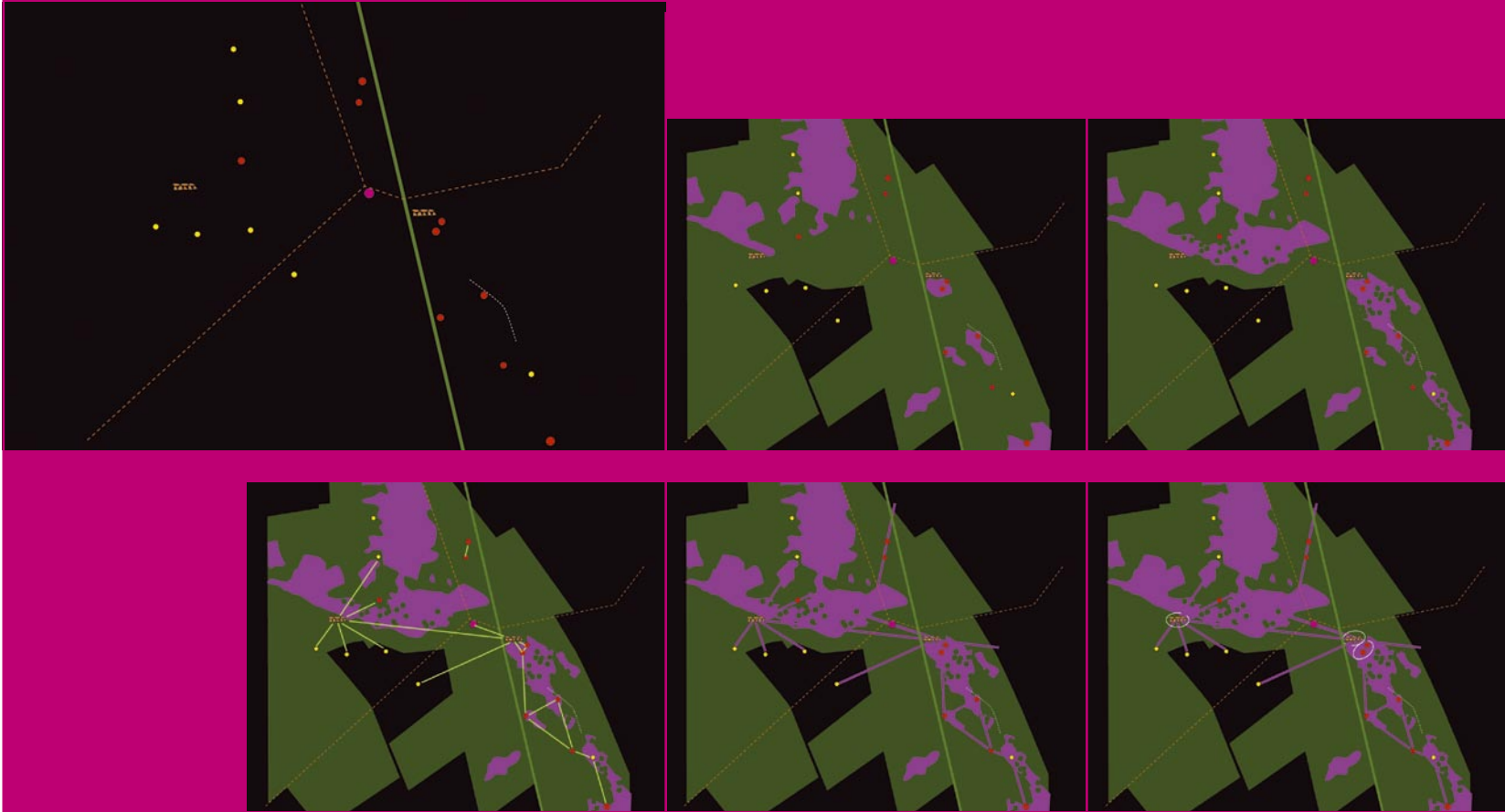

Ontwerpteam
 Robbert de Koning (landschapsarchitect, Romein, Oosterbeek)
 Henk de Wit (stedenbouwkundige, Royal Haskoning, Utrecht)
 Harrie Wolters (recreatiedeskundige, Grontmij Drenthe, Assen)
 Barbara Speleers (archeoloog, ROB, Amersfoort)

Opdrachtgever
 Recreatiemaatschappij Rivierenland, Kerkdriel, contactpersoon Jos Rademakers Ecology en Ontwikkeling, Maarn

Nirov Werkgroep Landschap
 Michael van Buuren (RIZA, Lelystad)

Romein met Quad, Eiland van/bij Maurik
 Het eiland van Maurik is een recreatiegebied dat is ontstaan door zandwinnings in de jaren zeventig en tachtig vanuit een voormalige arm van de Nederrijn. Het gebied onderscheidt zich niet van andere recreatiegebieden in het rivierenland en is sterk geprivatiseerd. Elke plas heeft zijn eigen recreatieve monofunctionele programma, de ondernemers hebben geen gezamenlijk beleid en er is weinig samenhang. Maurik is een agrarisch dorp dat weinig van doen heeft met het recreatiegebied, toeristen worden gedoogd. De opgave heeft daarmee ook een sociaal-culturele kant. Er zijn twee ontwikkelingsperspectieven uitgewerkt: het Eiland bij Maurik en het Eiland van Maurik. Het Eiland bij Maurik zet in op een nieuw imago door een verhaal, een ontstaansmythe, het Romeinse verleden. Een verhaal dat de totale ontstaansgeschiedenis van het eiland beleefbaar maakt en waar de ondernemers zich met hun productontwikkeling op kunnen richten. De meest intensieve voorzieningen worden geconcentreerd langs de rivier met een nieuwe recreatieve vaarroute. Een voormalig Romeins *castellum* wordt getransformeerd tot bezoekerscentrum. Het Eiland van Maurik is een ontwikkelingsstrategie die zich richt op regionaal niveau en een andere zonering. De relatie tussen dorp en eiland wordt versterkt door middel van een recreatief netwerk en woningbouw aan het water.

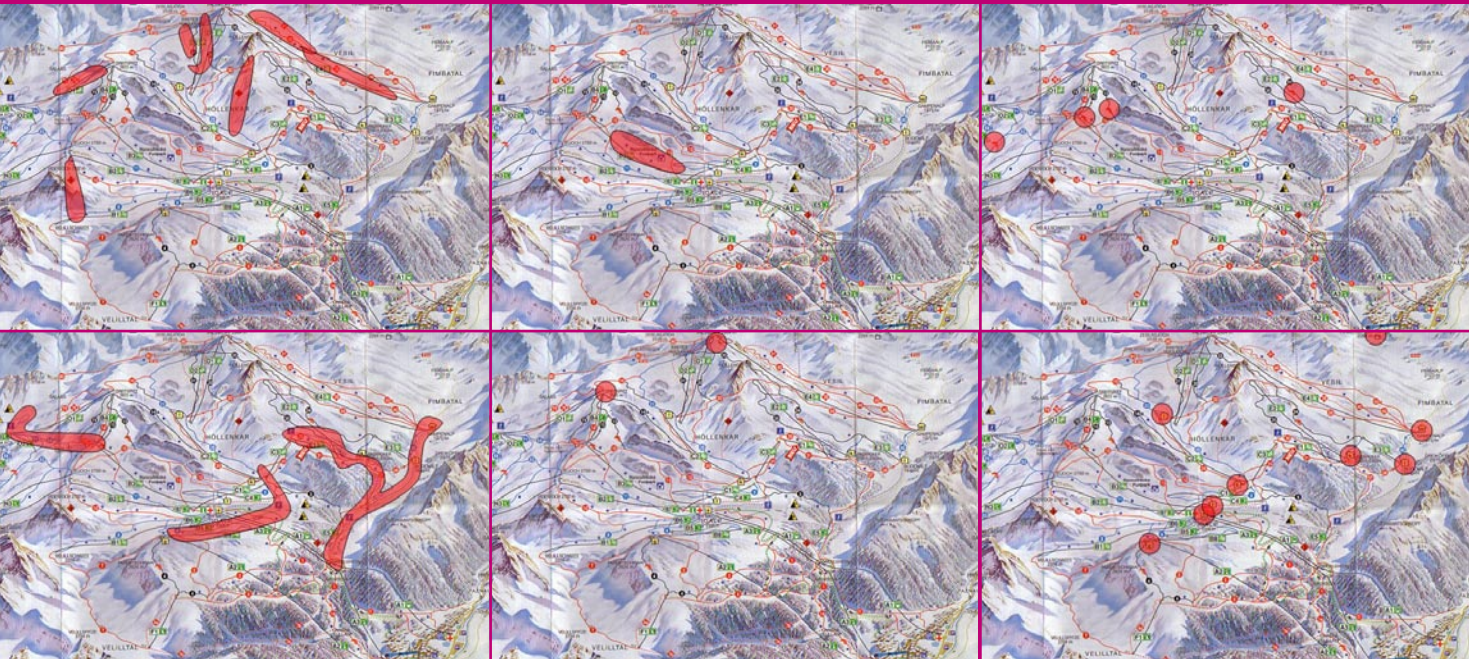
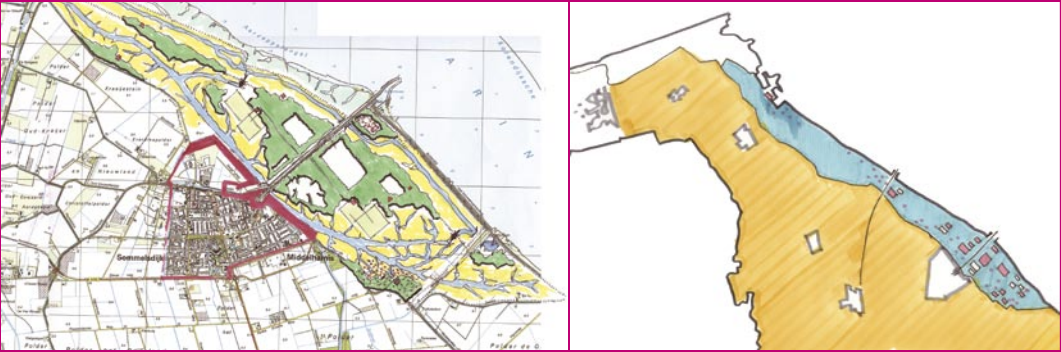
Ontwerpteam
Tom van de Broek (ecoloog, Royal Haskoning, Rotterdam)
Wenda Stoffel (landschapsarchitect, Overveen)
Tom Frantzen (architect, Amsterdam)
Hubert van Heijden (vrijtijdsdeskundige Von Heijden en Verre, Nuenen)

Opdrachtgever
Deltanatuur, contactpersoon Wouter den Hengst.

Nirow Werkgroep Landschap
Hans van Engen (gemeente Breda)

Laat de Delta bewegen, Kleine Hilpolders, Biesbosch

Het areaal natuur in de Biesbosch groeit stapsgewijs. Op dit moment worden plannen ontwikkeld voor de kleine Hilpolders. Over de natuurontwikkeling is inmiddels veel expertise ontwikkeld, resulterend in precieze biotoopbeschrijvingen. Voor de recreatieve en toeristische mogelijkheden bestaat een dergelijke visie en expertise nog niet. Het ontwerpteam doorkruiste het gebied te voet en concludeerde dat het een *mission impossible* is om de Biesbosch echt te beleven binnen enkele uren. Je hebt de Biesbosch pas gezien vanaf het water, met hoog tij én laag tij en wanneer je het contrast hebt beleefd tussen het Hollands Diep en het kleinschalige kanodoolhof. Daar heb je minstens zes uur (en verschillende vaartuigen) voor nodig. Dan nog beantwoordt het gebied niet aan alle 'domeinen van belevenis'. Kortweg: wel ontsnapping, weinig esthetiek, educatie en amusement. Een vergelijking met een skigebied, in schaal vergelijkbaar, maakte duidelijk dat er in recreatief opzicht nog veel te winnen is. Een bevertuin, een *busboat*, het contrast aanzetten tussen natuur en cultuur met de waterbekkens, de introductie van beweging in het gebied met paarden en vogels. In ieder geval zou de Biesbosch zich uitsluitend moeten profileren met water. Een bewegende verblijfsrecreatie zoals een *boat and breakfast* maakt het mogelijk de Biesbosch in relatief korte tijd te ontdekken.

Ontwerpteam
Klaas Jan Wardenaar (landschaparchitect/ecoloog, Vista, Amsterdam)
Patricia van Herpen (landschapsarchitect, P2 Landschapsarchitecten, Amsterdam)
Peter van Assche (architect, Bureau SLA, Amsterdam)
Gert Jan Elsinga (recreatiedeskundige Arcadis)

Opdrachtgever
Deltanatuur, een samenwerkingsverband van verschillende overheden en organisaties; contactpersoon Willie Cornelissen

Nirow Werkgroep Landschap
Frank Stroeken (Royal Haskoning, Utrecht)

Voetballen op de plaat, noordrand Goeree Overflakkee

De noordrand van het eiland Goeree Overflakkee zal de komende jaren sterk veranderen: het Haringvliet wordt weer brak en er zal een groot robuust natuurgebied worden aangelegd met slikken en schorren. De onrustgevoelens van de bevolking tegen natte natuur in moeizaam gewonnen cultuurland en tegen de voortdurende stedelijke dreiging vanuit Zuid-Holland, vormden voor het ontwerpteam een bron van inspiratie. Het ontwerpproces mondde uit in een plan waarbij recreatieve functies een plek krijgen in een nieuw deltalandschap in plaats van bij afzonderlijke dorpen. Hierdoor kan de 'sublieme saaiheid' van het binnenland behouden blijven en wordt het eilandkarakter op een regionaal niveau versterkt. De dorpen krijgen net als vroeger een directer contact met het water door de randen van het eiland om te vormen tot natte natuur. Middelharnis kan worden ontwikkeld als 'dorp aan de Delta'. Het verloop van zout naar zoet water creëert mogelijkheden voor verschillende vormen van beleving. Zo kreeg het zoeter natuurgebied tussen Middelharnis en de Haringvliet als motto: voetballen op de plaat. De laarzen die hier en daar nog bij de bewoners bij de deur staan – om te kunnen vluchten voor hoog water – kunnen dan worden gebruikt voor het struinen door het drasse landschap bij Dirksland.